

przed wyzwaniem dorosłości, ale również u progu decyzji, jaką dziedzinę psychologii będą się zajmować przez najbliższe lata.

Publikacja *W kręgu psychologicznej problematyki tożsamości* pozwala zapoznać się z aktualnymi badaniami nad tożsamością. Jeśli nawet czytelnik nie uzyska odpowiedzi na nurtujące go pytania, to z pewnością znajdzie w niej wskazówki, gdzie tych odpowiedzi szukać. Książka daje bowiem nie tyle gotowe rozstrzygnięcia, co inspiruje i otwiera umysł na dalsze poszukiwania.

Aleksandra Pałka

doktorantka Katedry Psychologii Osobowości KUL

SPRAWOZDANIE
Z V MIĘDZYKONFERENCJI
„DIALOGOWE JA”
CAMBRIDGE, 26-29 SIERPNI 2008 ROKU

W dniach 26-29 sierpnia 2008 roku odbyła się V Międzynarodowa Konferencja na temat Dialogowego Ja, kontynuująca tradycję spotkań naukowców dialogowych co dwa lata. Teoria dialogowego Ja zakłada wielość podmiotów poznających wewnątrz jednostki, przeciwstawiając się podejściom akcentującym monolityczną strukturę Ja lub jej przedmiotową wielość. Odwołuje się do teorii narracyjnych, koncepcji konstrukcjonizmu społecznego oraz psychologii dyskursywnej. Ja składa się tutaj z dialogów, zachodzących nieustannie między wewnętrznymi pozycjami podmiotowymi, budowanych na wzór dialogów między ludźmi. Twórca teorii Hubert Hermans szeroko czerpie z tradycji Lwa Wygotskiego oraz Michała Bachtina, przyjmując założenie o pierwotności mowy wobec myślenia oraz polifonicznej struktury umysłu. Utworzone społecznie głosy definiują sposoby interpretowania doświadczenia jednostki oraz rzeczywistości zewnętrznej i wchodzi między siebie w dialogi, od których jakości zależy w dużej mierze dobrostan jednostki. Możliwość odnoszenia się do siebie nawzajem wewnętrznych całości jest nowatorską i inspirującą tezę tego podejścia.

Konferencja gościła ponad 300 uczestników z 43 krajów, prezentujących ponad 270 wystąpień, co jest rekordem wśród dotychczasowych spotkań. Było to miejsce spotkania teoretyków i badaczy z różnych dziedzin nauki (muzykologia, językoznawstwo, antropologia, etnografia, psychologia, pedagogika oraz wiele innych), a także praktyków psychoterapeutów, wywodzących się z tradycji poznawczych, konstrukcjonistycznych, narracyjnych, a nawet psychodynamicznych. Odbyła się w najlepszym dla dyskusji naukowych

miejscu – na Uniwersytecie Cambridge w Wielkiej Brytanii. Doskonale tradycje naukowe widać było choćby w samej strukturze Queens College, gdzie pokoje mieszkalne uczestników oraz sale konferencyjne umieszczone są wokół jednego podwórza, co owocowało intensywną wymianą naukową aż do późnych godzin nocnych, jak to jest w zwyczaju konferencji dialogowych. Szczególny nastrój miały także rozważania podczas wieczornych przejażdżek gondolami po rzece Cam.

W porównaniu z poprzednimi konferencjami można było zauważyć, że wzrosła liczba seminariów poświęconych metodologii badań z jednej strony oraz adaptacji człowieka w dobie globalizmu i budowy społeczeństwa informacyjnego z drugiej. W badaniach dominują metodologie jakościowe, czerpane z psychologii dyskursywnej, analiz dyskursu i psychologii narracyjnej. Szeroko wykorzystywane są metody oparte na analizach interakcji, materiałów tekstowych oraz studiach przypadków. Niemniej coraz szersze uznanie zdobywają badania eksperymentalne, poszukujące dróg operacjonalizacji wysoce teoretycznych twierdzeń dialogowego Ja.

Sporo uwagi poświęcono procesom digitalizacji i globalizacji, które mogą umykać refleksji psychologicznej. Odnosił się do nich Hubert Hermans w artykule wprowadzającym do konferencji wskazując, że tak dynamiczne zmiany kulturowe zachodzące na bazie ICT (Information and Communication Technology) można dobrze i trafnie opisać za pomocą teorii dialogowej.

Badania jakościowe są prowadzone w kilku ośrodkach. Szczególnie interesujące idee prezentowali badacze z Uniwersytetu w Minho w Portugalii: Carla Cuhna, Miguel Goncalves oraz Marlene Matos. Porównywali oni analizy przypadków udanych i nieudanych terapii w nurcie narracyjnym oraz zaprezentowali zastosowanie modelu analizy zachowania, ułatwiającego wykrywanie zmian zachodzących podczas terapii u pacjentów, omawiając wyniki w terminach wielości pozycji podmiotowych. Udana terapia wiąże się z jednej strony ze zmianą w hierarchii pozycji, z drugiej z pojawianiem się nowych, stopniowo reinterpretujących trudne doświadczenia pacjentów w nowy sposób. W terapii nieudanej struktura pozycji podmiotowych pozostawała nie zmieniona ani nie pojawiały się nowe pozycje. Metody charakterystyczne dla terapii narracyjnej wzbogacali myśleniem o subosobowościach, wskazując, że nie tyle reinterpretowana jest jedna historia pacjenta, opisująca go całościowo, lecz wiele różnych, odpowiadających wielości wewnętrznych pozycji, a szczególnie hierarchii między nimi. Zdrowie polega na możliwości dialogowania między relatywnie zróżnicowanymi, wewnętrznymi pozycjami.

Joshua Clegg (University of New York) podjął zagadnienie dialogowego rozumienia dysonansu poznawczego, łącząc go z pojęciami dyskursu oraz wielości wewnętrznej. Powtarzający się wzór codziennych relacji z innymi może krok po kroku budować i rozbudzać coraz większe obawy jednostki dotyczące tych kontaktów, jednak pod warunkiem, że doświadczenie są w dyskursie, w którym jednostce grozi wykluczenie z danej grupy. Nieustannie uruchamiana jedna pozycja Ja może stopniowo się usztywniać i dominować w strukturze jednostki, a w efekcie robi się niejako „dostępna od ręki”. Zaprezentowany model analizy interakcji, określany przez autora jako mikroanaliza, rozpisuje powstawanie i opracowywanie treści wzbudzających dysonans poznawczy.

Metody eksperymentalne zaprezentowano między innymi w ramach sympozjum prowadzonego przez Katarzynę Stemplewską-Żakowicz (SWPS), na którym omawiano wy-

niki pierwszej serii badań z szerzej zakrojonego projektu weryfikacji założeń o relacyjnym charakterze reprezentacji wiedzy zawartej w pozycjach Ja. Autorzy wystąpięń poszukują różnych sposobów (relacyjnych, wyobrażeniowych, wizualnych, a nawet słuchowych) wzbudzania pozycji oraz operacjonalizacji ich przejawów. Bartosz Szymczyk (SWPS) zaprezentował badanie, w którym wyniki testu NEO-FFI różniły się istotnie w zależności od tego, jaki kontekst relacyjny był wzbudzany podczas wypełniania kwestionariusza. Badani proszeni byli o dwukrotne wypełnianie kwestionariusza, za każdym razem podlegając innej procedurze pozycjonowania. W grupach eksperymentalnych wyniki testu były różne w dwu różnych badaniach, co sugeruje wagę kontekstu sytuacyjnego (pozycjonowania) podczas badania testem. Wynik jest istotny zarówno dla podejścia dialogowego, jak i metodologii badań testowych.

Znaczący jest nurt aplikacji podejścia dialogowego do pracy terapeutycznej. Studium wielu przypadków przedstawił między innymi zespół terapeutów z Trzeciego Centrum Terapii Poznawczej w Rzymie, kierowany przez Giancarlo Dimaggio. Zaprezentowano też dalsze prace nad dialogowym rozumieniem zaburzeń osobowości, formułowane na wcześniejszych konferencjach. Dialogowe Ja nie tworzy odrębnego nurtu terapii, niemniej może wzmacniać dotychczasowe metody pracy, wpisując się w nurt terapii systemowych, dyskursywnych lub opartych na pracy z subosobowościami. Zespół Dimaggio rozwija model patologii hierarchii pozycji Ja, wskazując na trzy główne obszary trudności: kakofonia pozycji Ja, zbyt mała liczba pozycji oraz usztywniona dominacja jednej pozycji. W podobnym świetle trudnościami psychotycznymi zajmowali się John Lysaker (University of Oregon, USA) i Paul Lysaker (Indiana University, USA), realizując je z perspektywy zaburzeń dialogu między pozycjami, a także uwzględniając niedostateczne wykształcenie się lub brak pozycji podmiotowych, rozumianych jako spójne systemy interpretacji doświadczenia jednostki.

John Rowan (prywatna praktyka, Wielka Brytania) zaproponował elementy terapii, łączące podejście dialogowe z własnymi metodami pracy z subosobowościami. Zgodnie z założeniem, że dialog zawsze wymaga co najmniej dwóch stron w interakcji, proponował stymulację wewnętrznych dialogów poprzez personifikowanie poszczególnych pozycji Ja. Pozycje powstają poprzez nieustanne interakcje z postaciami zewnętrznymi, w tym znaczeniu są bardziej interakcyjne niż pojęcie subosobowości. Traktowanie pozycji jako osobnej, całościowej postaci i nawiązywanie kontaktu przez terapeutę z tą konkretną pozycją Rowan uznaje za najważniejszy sposób zastosowania teorii dialogowej w terapii i jednocześnie wkład teorii do terapii opartych na pracy z subosobowościami.

Podczas konferencji odbywały się gorące dyskusje. Jedną z ciekawszych była krytyczna prezentacja Iana Kerra (Coathill Hospital, Wielka Brytania) oraz Anthony Ryle'a (Westerlands Lodge, Wielka Brytania). Wskazywali oni na brak całościowego modelu rozumienia rozwoju i psychopatologii *self* w podejściu dialogowym. Ułomności konceptualizacji terminu „pozycji podmiotowej” powodują, że nie jest jasne, czy egzystuje ona wewnątrz większej struktury (jak *self*) czy też konstytuuje samo *self* (składające się z różnych pozycji). Przy poważniejszych zaburzeniach struktury Ja (jak dysocjacje czy brak kontroli nad impulsami) ograniczeniem teorii jest założenie o pochodzeniu pozycji Ja od ważnych osób (bądź grup czy instytucji) z życia jednostki. Trudno w takich przypadkach wyróżniać konkretne głosy, zaś pojęcie uciszania pozycji, jako jeden z modeli patologii

dialogowej, jest – jak dotąd – zbyt mało opisane. Konieczne jest lepsze rozumienie mechanizmów powstawania pozycji podmiotowych wraz z możliwymi deformacjami, ponieważ operowanie jedynie pojęciami „zaburzeń dialogu” nie wystarcza do wyjaśniania strukturalnych zaburzeń w *self*. W tym kontekście obiecujące są poszukiwania Ingrid Josephs (University of Nijmegen, Holandia) nad rozwojem niemowląt oraz małych dzieci z perspektywy dialogowej.

W sumie odbyło się pięć głównych wykładów. Zaproszeni prelegenci reprezentowali różne dyscypliny naukowe. W trakcie wykładów wskazywano na elementy dialogowe obecne w różnych dyscyplinach nauk społecznych. Ciekawie idee nieustannego dialogu w rozwoju psychologii i filozofii przedstawił Michael Billig (Loughborough University, Wielka Brytania), którego wykład koncentrował się na przykładzie angielskiego filozofa Lorda Shaftesbury’ego. Billig ciekawie pokazywał, jak idee Shaftesbury’ego wyrastały z jego osobistej sytuacji rodzinnej. Wychowywany przez swego kuzyna, Johna Locke’a, Shaftesbury buntował się przeciw filozofii Locka oraz jego zachowaniom politycznym, co było z kolei następstwem niezbyt chlubnej działalności politycznej ojca Shaftesburego. Billig wskazywał, jak idee Shaftesburego wyrażały jego sytuację życiową i psychologiczną w relacjach z dwoma ważnymi mężczyznami oraz ich stanowisk w ówczesnym systemie politycznym Anglii – choć tworzone były jako idee obiektywne, niezależne od autora i zgodnie z aktualnymi nurtami filozofii. Polityka, osobiste uczucia oraz filozofię Billig opisywał jak osobne głosy w wewnętrznej dyskusji Shaftesburego.

W kończącym konferencję wykładzie Hermans przedstawił, jak postrzega dalszy rozwój teorii, kładąc nacisk na zjawiska pozycjonowania oraz przeciwpozycjonowania. Podkreślał potencjał pojęcia pozycjonowania jako otwierającego szerokie perspektywy rozumienia procesów motywacji, komunikacji oraz rozwiązywania konfliktów. Szczególnie w trzeciej sferze myślenie dialogowe może wiele wnieść do pracy w sytuacji konfliktów między ludźmi oraz grupami. Obszerną część swojego wystąpienia Hermans poświęcił relacji między teorią dialogową a zjawiskami życia w globalnym świecie. Poszukiwał dróg wzbogacenia koncepcji o podejścia kulturowe i procesy globalizacyjne, a jednocześnie rozumienia tych zjawisk w nurcie dialogowym. Określił siebie jako zajmującego aktualnie pozycję badacza łączącego teorię z szerszym rozumieniem kulturowym.

Szeroką publiczność miało wystąpienie Daniela Cervone’a (University of Illinois, USA), przedstawiającego model architektury osobowości KAPA (Knowledge-and-Appraisal Personality Architecture) wraz ze złożoną, cenną metodologią badań idiograficznych. Z metodologicznego punktu widzenia Cervone wskazywał, jak można prowadzić badania eksperymentalne połączone z podejściem idiograficznym, nie tracąc nic z naukowego rygoru eksploracji ilościowych. Prezentował przykłady badań dotyczących przekonań jednostek, w których manipulację eksperymentalną oparto na bodźcach indywidualnie przygotowanych dla każdego badanego, ale wystandaryzowanych dla całego badania, ponieważ utworzone przy użyciu tej samej metody. Badania eksperymentalne nad teorią dialogową narażają się na błąd założenia o istnieniu takich samych pozycji podmiotowych wewnątrz każdej osoby (np. Ja dziecko, Ja pracownik). Teoria zakłada istnienie odmiennych pozycji podmiotowych u każdej jednostki, co wymaga idiograficznego podejścia do empirycznej weryfikacji jej założeń. Propozycja ta otwiera nowe horyzonty badań, dla

których – jak dotąd – problemem jest jednolita manipulacja dla wszystkich badanych, przy założeniu o niepowtarzalności treści i układu wewnętrznych pozycji.

W ramach konferencji odbyła się także sesja poświęcona nowym technologiom. Autorzy przedstawiali swoje uwagi dotyczące wpływu techniki na budowanie tożsamości wśród młodych ludzi. Technologia ICT odgrywa znaczącą rolę w procesach globalizacji i przenikania się kultur. W trakcie sesji prezentowano procesy budowy tożsamości w kontekście Internetu i muzyki rapowej. Tomasz Rowiński (UKSW) i Michał Lubczyński (WSFiZ) prezentowali projekt, w którym wykorzystano metodę PPR (Personal Positioning Repertoire) i procedurę statystyczną do reinterpretacji wyników badania Avrahama Klugera (The Hebrew University of Jerusalem, Izrael) nad dysfunkcyjnym oraz przeciwnym korzystaniem z gier typu MMO RPG. Autorzy szacowali rolę pozycji związanych z graniem.

Podobny temat miało kilka sesji plakatowych. Wyróżniała się prezentacja Rolanda Hunnemana (praktyka prywatna, Holandia) pod nazwą "Self City". Zajmując się dziećmi z zaburzeniami emocjonalnymi o różnym podłożu, uznaje on, że ubogi repertuar społecznych zachowań tych dzieci wynika z małej ilości wykształconych pozycji Ja. Autor poszukuje więc możliwości trenowania przez dzieci potrzebnych umiejętności, a także budowania dodatkowych pozycji poprzez bezpieczne relacje społeczne. W tym celu wynajęto przestrzeń w grze *Second Life*, w której mogą poruszać się dzieci (i tylko tam, jako że wstęp do *Second Life* mają jedynie dorośli) z towarzyszącym im wirtualnym przewodnikiem – postacią małego liska. Spotykając różne postacie w zaprogramowanych scenariuszach, dzieci uczą się adekwatnie reagować, zaś lisek doradza im, co robić. Docelowym punktem jest posiadanie przez dzieci (np. z trudnościami autystycznymi) telefonu komórkowego z liskiem – pomocnikiem, z którego rady będą mogły w dowolnym momencie skorzystać. Wydaje się to niezwykle zaawansowany pomysł na pracę z dziećmi z trudnościami emocjonalnymi.

Na konferencji zanotowano także wzrost aktywności naukowców japońskich, co nie jest przypadkiem, jako że badacze dialogowi spotkają się za dwa lata w Kioto w Japonii. Na szóstą konferencję zapraszał prof. Tatsuya Sato (Ritsumeikan University), proponując każdemu, na zachętę, łyk tradycyjnego japońskiego napoju *sake*. Osoby zainteresowane programem, jak i księgą abstraktów mogą zapoznać się z następującą stroną: <http://www.dialogicalscience.com>

Bartosz Zalewski
Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej
Tomasz Rowiński
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego